પ્રકાશક
મુક્તિકમલ જૈન મોહનગ્રથમાળા
રાવપુરા-વડોદરા

આવૃત્તિ પહેલી.

પહેલી વાર

દસ આના

વિ. સ ૨૦૦૮ વસતપચમી

મુદ્રક
શા. ગુલાબચદ લલ્લુ
શ્રી મહોદય પ્રી. પ્રેસ-ભા

આભાર–દર્શન

ગામ થોરડી(ગોવા)ના વતની સરવૈયા શા પ્રેમચંદ રાયચંદના ધર્મપત્ની અને સરવૈયા શ્રી લક્ષ્મીચંદ રાયચંદના ભત્રીજા ભાઇ શ્રી પ્રવીણચંદ્ર, કિરોરચંદ્ર અને જગદીશચંદ્રના ધર્મશ્રદ્ધાળુ માતુશ્રી હીરાબહેને સં ૨૦૦૮ મા ઘાટકોપરમા કરેલી ઉપધાન તપ આરાધના પ્રસંગે આ ગ્રન્થમાળાનુ પ્રકાશન સસ્તુ રાખવામા જનારી ખોટમા આપેલી સહાય બદલ તેમનો હાર્દિક આભાર માનવામા આવે છે.

—પ્રકાશક

આદિ વચન

'ધર્મબોધ ગ્રંથમાલા' જેની શરૂઆત વિ. સં. ૨૦૦૭ માં થઈ હતી, ત્યારે તેમાં વીશ પુસ્તકો પ્રગટ કરવાની જાહેરાત કરેલી, તેમાં પ્રથમના પાંચનું ગુચ્છ ગત સાલમાં બહાર પાડેલુ અને અમારા માનનીય ગ્રાહકો તથા વાચકોને પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું હવે પુષ્પ સંખ્યા ૬ થી ૧૦ નું બીજા પાંચ પુસ્તકોનું ગુચ્છ પ્રગટ કરતાં અમોને ઘણો આનંદ થાય છે અને ગ્રંથમાળાના માનનીય ગ્રાહકો અને પ્રેમી વાચકો જરૂર તેનો હાર્દિક સત્કાર કરશે

ચોથા પાંચમા પુષ્પમાં સદ્દેવ, સદ્ગુરુનું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે બીજા ગુચ્છના છઠ્ઠા પુષ્પમાં સદ્ધર્મનું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે અર્થાત્ માનવમાત્રે પોતાના કલ્યાણ માટે વિશ્વના અનેક ધર્મો પૈકી ક્યા કલ્યાણકર શુદ્ધ ધર્મનું સેવન કરવું જોઈએ તેનું સુંદર રીતે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, જેથી તેનું નામ "ધર્મામૃત" રાખવામાં આવ્યું છે

ત્યારપછીના ૭, ૮, ૯, પુષ્પમાં, મોક્ષમાર્ગના અનન્યકારણભૂત 'સમ્યગ્દર્શન' (શ્રદ્ધા), 'જ્ઞાન' અને 'ચારિત્ર'નું સુંદર સ્વરૂપ ઓળખાવી, તેમાં તેની મહત્તા અને ઉપાસના કેવી રીતે કરવી જોઈએ તે અને તદાચરણથી થતી ફળપ્રાપ્તિ, વગેરે સ્વરૂપ દાખલા, દલીલો, સુંદર તેમજ બોધક દ્રષ્ટાંતો સાથે સુંદર શૈલીએ આલેખવામાં આવ્યું છે.

ત્યારપછીના દશમા પુષ્પમા અદ્ભુત તીર્થંકરોએ ધર્મના દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપે જે ચાર મૂળ પાયા બતાવ્યા છે, તે પૈકી મૂર્ધન્યરૂપ લેખાતા 'દાન' ધર્મનુ સ્વરૂપ, તેનો મહિમા ને તેની સર્વોપરિતા દર્શાતો સાથે આલેખવામા આવી છે

હવે પછીના ત્રીજા ગુચ્છમા શીલ, તપ, ભાવ, પાપનો પ્રવાહ (૧૮ પાપસ્થાનક) અને બે ઘડી યોગ (સામાયિક) પ્રગટ થશે, ને ત્યારપછી ચોથા ગુચ્છમા મનનુ મારણ (ધ્યાન), પ્રાર્થના અને પૂજા (પ્રતિક્રમણ), ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, જીવનવ્યવહાર અને દિનચર્યા આ નામના પુષ્પો બહાર પડશે

પ્રથમ સેટ (ગુચ્છ) બહાર પડયા પછી જેણે જેણે તે પુસ્તકો જોયા અને વાચ્યા તે સહુએ ખૂબ પ્રશસ્યા ને સત્કાર્યા છે તેનુ લખાણ તેની શૈલી, તેમજ સારા કાગળો, સારી છપાઈ ને સુદર ત્રિરંગી પૂઠાની ભવ્યતા એમ છતા પ્રચારાર્થે પડતરથી પણ ઓછી કિંમતે અપાતી પુસ્તિકાઓ માટે ભૂરિ ભૂરિ પ્રશસા કરી છે જૈનેતરો પણ નાનકડી છતા ધર્મબોધક આ પુસ્તિકાઓ માટે મુગ્ધ બ યા છે

અમોને આ વીશ પુસ્તકોના પ્રકાશન પાછળ લગભગ પાચથી છ હજારની ખોટ જાય તેનો અદાજ છે એ ખોટ ખાઈને પણ જનતા આનો લાભ વિશેષ ઉઠાવે એ માટે પડતરથી પણ ઓછી કીંમત રાખી છે

આ વખતના ગુચ્છના કેટલાક કાગળો મોઘા ભાવના લેવા પડયા છે અને હવે પછીના ૧૦ પુસ્તકો માટે પણ અમારે પ્રથમ ગુચ્છ કરતા વધેલા ભાવો જોતા લગભગ ડબલ ભાવે કાગળો ખરીદવા પડે તેમ છે જ્યારે સસ્થાએ તો જૂની ખરીદીના હિસાબે ગણતરી કરીને વીશ પુસ્તકોના દશ રૂપીયામા

ગ્રાહકો નોંધ્યા છે તો હવે શું કરવું ? તે પ્રશ્નનો તોડ એ રીતે નીકળી શકે એક તો નવા ગ્રાહકો માટેના લવાજમમાં વધારો કરવો કાં તો થતી નુકશાની ધર્મપ્રચારમાં શ્રદ્ધા ધરાવનાં ઉદાર સદ્ગૃહસ્થો આર્થિક મદદ કરી દૂર કરે જો કે અમને લવાજમ વધારવું ગમતું તો નથી, પણ આર્થિક પ્રશ્ન જ્યારે ન ઉકેલાય ત્યારે અમારા માટે અન્ય ઉપાય પણ ન રહે

બીજી બાજુ જોઈએ તેવા પ્રચારના અભાવે હજુ અમે ગ્રાહક-સંખ્યા વધારી શકયા નથી જ્યાં સુધી ૫ચોતેર ટકા ગ્રાહકો ન થાય ત્યાં સુધી ગ્રંથમાળા આર્થિક મુશ્કેલી શીરીતે વટાવી શકે ? માટે પરમપૂજ્ય મુનિવરો, પૂજ્ય સાધ્વીજીમહારાજો, ધર્મશ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો ને શ્રાવિકાઓને જ્યાં જ્યાં વિચરે ત્યાં ત્યાં આ ગ્રંથમાલાના વીશ પુસ્તકના સટના ગ્રાહકો થવા માટે પ્રેરણા કરે, તેમજ પ્રભાવના તરીકે છૂટક પુસ્તકોનો પણ ઉપયોગ કરાવે, તેમજ જુદી જુદી સંસ્થાઓ અને ધર્મપ્રચારમાં રસ ધરાવતા સાહિત્યમિત્રો પણ આ ગ્રન્થમાળાના પ્રચારમાં મદદ કરે તો અમને ઘણી રાહત મળે.

વળી ગ્રંથમાળાના થયેલા અમારા માનનીય ગ્રાહકોને વિનમ્ર વિનંતિ કે—તમો બબ્બે નવા ગ્રાહકો જો બનાવી આપો તો ગ્રંથમાળા તમારો મહદ્ ઉપકાર માનશે ને ધર્મપ્રચારમાં સહાયક બન્યાનું પુણ્ય હાંસલ થશે

આ બીજો સટ મૌન એકાદશીએ પ્રગટ કરવાની ભાવના છતાં કેટલાક અનિવાર્ય કારણોને લીધે વિલંબ થયો છે તે માટે વાચકો ક્ષમા કરશે ત્રીજો ગુચ્છ જલદી બહાર પાડવા માટે પૂરતા પ્રયાસ કરીશું તેની ગ્રાહકો ખાત્રી રાખે

આ ગ્રંથમાળાના પ્રગટ થતા પુસ્તકોના લેખક જાણીતા

વિદ્વાન શતાવધાની શ્રીયુત ધીરજલાલ ટોકરશી શાહ છે તેઓ ઘણો શ્રમ ને ઊંડુ મનન કરવાપૂર્વક લોકભોગ્ય શૈલીમા દરે પુસ્તિકાઓ સુદર રીતે તૈયાર કરી રહ્યા છે, તે માટે તેઓ ધન્યવાદાર્હ છે

જે ગૃહસ્થોએ આ પુસ્તકમા થનારી ખોટમા જે કાઇ મદદ આપી છે તેમનો તથા ગ્રથમાળાના જન્મથી જ સહાનુભૂતિ ધરાવતા જયત મેટલવાળા ધર્મશ્રદ્ધાળુ શેઠ ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઇ મુબઈ ગોડીજીના માનનીય ટ્રસ્ટી શ્રીમાન્ ભાઈચદભાઈ તથા મુબઈના પીઢ ને કાર્યક્ષમ સેવાભાવી શ્રીયુત્ શાતિલાલ મગનલાલ શાહ, શેઠ મગનલાલ મૂલચદ વગેરેનો તથા પુષ્પોનુ લખાણ તથા પ્રૂફો જોવામા અનેકશ સહાયભૂત થનાર જ્ઞાનરત શ્રી ફતેચદ ઝવેરચદ ભાવનગરવાળાનો તથા મહોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસનો તથા શા બાલુભાઇ રૂગનાથનો, આર્થિક સહાયકોનો તેમજ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષરીતિએ સહાયક થનારા સહુ કોઈનો આભાર માનવામા આવે છે

પૂજ્યપાદ વિદ્વદ્વર્ય આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયપ્રતાપસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન પરમપૂજ્ય વિદ્વાન્ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા તેમના સાહિત્યપ્રેમી વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન મુનિપ્રવર શ્રીમાન્ યશોવિજયજી મહારાજ કે જેઓશ્રી આ ગ્રથમાલા માટે ભારે શ્રમ લઈ રહ્યા છે તેઓનો વારવાર આભાર માનવામા આવે છે

લી૦

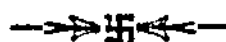
લાવચદના જય વીર

વિષય

: ૧ :

ધર્મનું મહત્ત્વ

(૧) સદ્‌વિચાર કરતા શિખવું જોઈએ

'સદ્‌વિચાર' વિના 'તત્ત્વ' નથી, 'તત્ત્વ' વિના 'ધર્મ' નથી, અને 'ધર્મ' વિના 'કલ્યાણ,' 'પરમપદ,' 'મુક્તિ' કે 'નિર્વાણ' નથી, તેથી કલ્યાણના કામીઓએ, પરમપદના અભિલાષીઓએ, મુક્તિના મનોરથધારીઓએ કે નિર્વાણપ્રાપ્તિના નિશ્ચયવાળાઓએ પ્રથમ 'સદ્‌વિચાર' કરતા શિખવું જોઈએ

(૨) અવિચારનું પરિણામ

જેને 'સદ્‌વિચાર' કરતા આવડતો નથી, તે સારાને ખરાબ સમજે છે અને ખરાબને સારું સમજે છે, સત્યને અસત્ય માને છે અને અસત્યને સત્ય માને છે, હિતકરને અહિતકર સમજે

છે અને અહિતકરને હિતકર ગણે છે, ઉપયોગીને અનુપયોગી ઠરાવે છે અને અનુપયોગીને ઉપયોગી ઠરાવે છે, અથવા તો ઑડનુ ઑડ વેતરી નાખે છે અને ભળતા જ છબરડાઓ કરે છે

'સદ્‌વિચાર' નહિ કરવાથી અભણ અને ભણેલા સહુની સ્થિતિ આ પ્રકારની થાય છે તે માટે ચાર પડિતોનુ દષ્ટાત સમજવા જેવુ છે

એક ગામમા ચાર બ્રાહ્મણ-મિત્રો વસતા હતા તેમને નાનપણમા જ એવો વિચાર આવ્યો કે 'આપણે કાશી જઇને વિદ્યાભ્યાસ કરી આવીએ' તે મુજબ તેઓ કાશી ગયા અને ત્યા જુદા જુદા શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા એ રીતે બાર વર્ષ સુધી અભ્યાસ કરતા તેઓ પડિતની પ૰વીને પ્રાપ્ત થયા, એટલે સતુષ્ટ થઇને સ્વદેશ ભણી પાછા ફર્યા સાથે જરૂરી પુસ્તક-પાના પૂરતા પ્રમાણમા લઈ લીધા હતા

તેઓ કેટલેક દૂર ગયા કે બે માર્ગો સામે આવ્યા તો એ પ્રશ્ન ઊઠ્યો કે 'કયા માર્ગે જવુ ?' તે વખતે એક પડિતે કહ્યુ કે 'મહાજન જાય તે માર્ગે જવુ' એ શાસ્ત્રનો આદેશ છે, માટે તે મુજબ કરો '

હવે તે વેળાએ કોઈ વણિકપુત્રને દેન દેવા માટે મનુષ્યોનો મોટો સમૂહ સ્મશાનવાળા માર્ગ તરફ જઇ રહ્યો હતો, તેથી આ ચારે પડિતો તેને મહાજન(ઘણા માણસો) માનીને તેમની સાથે ચાલ્યા અને સ્મશાનમા જઇને ઊભા રહ્યા

હવે ત્યા આગળ એક ગધેડો ઊભો હતો, તેને જોઇને બીજા પડિતે કહ્યુ કે—

'ઉત્સવે વ્યસને તેમ, દુર્ભિક્ષે શત્રુ-સંકટે,
રાજદ્વારે સ્મશાને યે, જે ઊભે તે જ બાંધવ '

આ ગધેડો સ્મશાનમા આપણી સાથે ઊભો રહ્યો છે, માટે તે આપણો બાધવ છે

એ શાસ્ત્રવચનને લક્ષ્યમા રાખીને તે ચારે પડિતો ગધેડા ને ગળે બાઝ્યા અને 'અહો બધવ ! અહો બધવ ! તુ પણ ઘણા દિવસે મળ્યો !' એમ બોલીને તેના તરફ સ્નેહ પ્રદર્શિત કરવા લાગ્યા એવામા એક ઊંટ ઝડપથી ચાલતો તેમની નજીક આવ્યો તેને જોઇને ત્રીજા પડિતે કહ્યુ કે– 'ધર્મની ગતિ ત્વરિત હોય છે, એટલે આ સાક્ષાત્ ધર્મ જણાય છે અને 'ઇષ્ટને ધર્મની સાથે જોડવો ' એ શાસ્ત્રનો આદેશ છે, માટે આપણા આ ઇષ્ટ ગધેડાને કોઈ પણ રીતે ઊંટની સાથે જોડી દેવો જોઇએ '

શાસ્ત્રના આદેશને શિરોધાર્ય કરવા માટે આ પડિતોએ ઊંટને ઊભો રાખીને તેની ડોકે ગધેડાને બાધી દીધો અને આગળ ચાલ્યા ત્યા એક નદી આવી તેમા ખાખરાના એક પાદડાને તણાતુ જોઇને ચોથા પડિતે કહ્યુ કે—

'આનશે પાત્ર જે, તે તો તારશે તમને સદા '

એવુ શાસ્ત્રનુ વચન છે, માટે મને તો પાત્ર સમાન પાદડુ જ તારશે, એમ કહીને તેણે નદીના પ્રવાહમા ઝપલાવ્યુ અને પેલા ખાખરાના પાદડાને પકડવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેમ કરતા

ત્યારે અર્ધાને તજી દેનારો પંડિત ગણાય છે, માટે આને અર્ધો તજી દો અને અર્ધો ઉપાડી લો '

આ રીતે વિચારીને બાકીના ત્રણ પંડિતોએ ડૂબતા પંડિતનું માથું કાપી લીધું અને તેનું ધડ જવા દીધું

ત્યાંથી આગળ ચાલતા તેઓ એક ગામમાં દાખલ થયા, જ્યાં તેમને પંડિત જોઈને જુદા જુદા ગૃહસ્થોએ જમવાનું નિમંત્રણ આપ્યું એટલે તે ત્રણે પંડિતો જુદે જુદે ઘેર જમવા ગયા. ત્યાં એક પંડિતને યજમાન તરફથી સૂતરફેણી પીરસવામાં આવી. તે જોઈને તેણે વિચાર કર્યો કે 'દીર્ઘસૂત્રીપણું અનિષ્ટ છે' તેથી આ દીર્ઘ સૂત્રવાળી-લાંબા તાંતણાવાળી મીઠાઈ ખાવાને યોગ્ય નથી એટલે તે જમ્યા વિના જ ઊઠી ગયો બીજા પંડિતને યજમાન તરફથી મોટા ખાખરા પીરસવામાં આવ્યા તે જોઈને તેણે વિચાર કર્યો કે 'અતિ વિસ્તીર્ણતા હોય ત્યાં ઉત્પાત થવાનો સંભવ અવશ્ય હોય છે,' તેથી આ ખાખરા ખાવાને યોગ્ય નથી જો તે પેટમાં જશે તો જરૂર કંઈક ઉત્પાત કરશે' એટલે તે પણ જમ્યા વિના જ ઊઠી ગયો ત્રીજા પંડિતને યજમાન તરફથી તળેલા વડા પીરસવામાં આવ્યા આ વડામાં સોયા વડે કાણાં પાડેલા હતા તે જોઈને તેણે વિચાર કર્યો કે 'જ્યાં છિદ્રો હોય ત્યાં ઘણો અનર્થ થાય છે' તેથી આ વડા જરૂર અનર્થને ઉત્પન્ન કરશે' એટલે તે પણ જમ્યા વિના ઊઠી ગયો

પછી એ ત્રણે પંડિતો સહુની હાસીને પાત્ર થતા કેટલાક દિવસે પોતાને ઘેર પાછા ફર્યા અને શાસ્ત્ર પર યોગ્ય વિચાર કરવાને અભાવે 'મૂર્ખ પંડિતો' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા

(૩) વિચારશક્તિ પર પડદો કેમ પડે છે ?

મનુષ્ય વિચાર કરવાની પૂરેપૂરી શક્તિવાળો હોવા છતા, તેની એ વિચારશક્તિ પર કેવી રીતે પડદો પડી જાય છે, તે દર્શાવવા માટે જૈન શાસ્ત્રોમા મધુબિન્દુનુ દૃષ્ટાંત આપવામા આવ્યુ છે

એક મોટુ વૃક્ષ છે, તેની ડાળે મધપૂડો બાઝેલો છે અને તેમાથી મધના કેટલાક બિન્દુઓ નીચે પડી રહ્યા છે એક મનુષ્ય તે જ વડ વૃક્ષની વડવાઈ ઉપર લટકી રહ્યો છે અને થોડી થોડી વારે પડતા તે મધના બિન્દુઓનો સ્વાદ લેતા મનમા બોલી રહ્યો છે કે ' અહા ! કેવુ સુંદર મધ છે ! '

હવે તે વખતે એક દેવ વિમાનમા આવીને કહે છે કે– ' અરે મનુષ્ય ! તુ આ શુ કરી રહ્યો છે ? ' તે વખતે પેલો મનુષ્ય જવાબ આપે છે કે ' મધનો સ્વાદ માણી રહ્યો છુ '

પેલો દેવ કહે છે—' પણ તારી હાલત અતિ કફગી છે તુ જે ડાળી પર લટકી રહેલો છે, તેને બે જબરા ઉંદરો વગર અટકયે કાપી રહેલા છે અને નીચે મોટો કૂવો છે તેમા ચાર મોટા સાપ મો ફાડીને તાકી રહેલા છે ! એટલે તુ થોડી જ વારમા નીચે પડીશ અને તે સાપો તને ગળી જશે અરે ! તુ જરા થડ તરફ તો જો, આ મદોન્મત્ત હાથી પોતાની વિશાલ શુંઢમા ઝાડના થડને લઈને જોરથી કપાવી રહેલ છે અને તેથી મધપૂડામાથી ઊડતી મધમાખીઓ ચારેય બાજુ તારા શરીર ઉપર ફરી વળી છે શુ તને તેનુ દુખ પણ નથી થતુ ? માટે તુ જરા પણ વિલબ કર્યા વિના મારા વિમાનમા બેસી જા હુ તને બચાવવા માટે જ આવ્યો છુ '

તે વખતે પેલો મનુષ્ય કહે છે કે-' તમારી વાત સાચી છે, પણ થોડા વધારે મધુબિંદુઓ પડવા દો એની લિજ્જત માણીને પછી તમારા વિમાનમા બેસી જઇશ '

પેલો દેવ મનુષ્યના આ જવાબથી અતિ આશ્ચર્ય અનુભવે છે ' જ્યા ઉગરવાનો બીજો આરો નથી ત્યા વિમાન જેવુ સાધન પ્રાપ્ત થવા છતા આ મનુષ્ય રાહ જોવાનુ પસદ કરે છે ? હા ! હા ! તેની મૂર્ખતાનો કોઈ અત જ નથી ! ' અને તે દેવ ત્યાથી ચાલ્યો જાય છે

આ દૃષ્ટાતની ઘટના એ છે કે-મોટુ વૃક્ષ છે, તે સસાર છે, તેના પર જે મધપૂડો બાઝેલો છે, તે ગૃહસ્થાશ્રમ છે અને તેમાથી જે બિંદુઓ ટપકી રહેલા છે, તે સ્ત્રી-સુખ, પુત્ર-સુખ, પરિવાર-સુખ, લક્ષ્મી-સુખ, અધિકાર-સુખ, પ્રતિષ્ઠા-સુખ વગેર નામોથી ઓળખાતા સાસારિક સુખો છે વૃક્ષની જે ડાળીએ મનુષ્ય લટકી રહેલો છે, તે મનુષ્યભવનુ આયુષ્ય છે અને તેને બે મોટા ઉંદરો વગર અટકયે કાપી રહેલા છે, તે દિવસ અને રાત્રિરૂપી કાળ છે નીચે જે કૂવો છે તે ભવની પરપરા છે અને તેમા જે ચાર સાપ છે તે ચારેય ગતિમા રખડાવનાર ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપ ચાર કષાયો છે અથવા દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ અને નારકી નામની ચાર ગતિઓ છે, યમરાજાના સ્થાને હાથી છે અને આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિઓના સ્થાને મધમાખીઓની પીડાઓ છે તેમા જે દેવ આવે છે, તે સદ્ગુરુ છે અને તેનુ જે વિમાન છે તે સર્વજ્ઞોએ બતાવેલો સુધર્મ છે એટલે સદ્ગુરુ મનુષ્યને એમ કહે છે કે ' ઓ મહાનુભાવ ! તને અતિદુર્લભ માનવદેહ પ્રાપ્ત થવા છતા તુ કેવુ જીવન જીવી રહ્યો છે ? ' ત્યારે મનુષ્ય

એમ કહે છે કે 'હુ પત્ની, પુત્ર, પરિવાર વગેરેને સભાળી રહ્યો છુ અને સસારના સુખો ભોગવી રહ્યો છુ ' તે વખતે સદ્ગુરુ તેને યાદ આપે છે કે–'આયુષ્ય પ્રતિક્ષણે ઓછુ થતુ જાય છે અને આ ભવમા સુધર્મદ્વારા મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન કરી તો ચાર ગતિ અને ચોરાશી લાખ જીવયોનિમા પરિભ્રમણ કરીને પારાવાર દુખનો અનુભવ કરવો પડશે ' પરતુ સાસારિક સુખમા લુબ્ધ બનેલો મનુષ્ય તેમને જવાબ આપે છે કે ' તમારી વાત સાચી છે, આ માનવદેહ ફરી ફરીને મળવાનો નથી ને સુદેવ, સુગુરુ તથા સુધર્મનો યોગ પ્રાપ્ત થવાનો નથી, પણ મારા છોકરાઓને પરણાવી લેવા દો, થોડુ વધારે ધન કમાઇ લેવા દો, એકાદ-બે મકાનો ચણાવી લેવા દો, અને જ્ઞાતિ–જાતિમા થોડી લાજ–આબરૂ વધારી લેવા દો પછી હુ ધર્મનુ આરાધન કરીશ ! '

આ જવાબ કેટલો ડહાપણભરેલો છે, તે દરેક મનુષ્ય વિચારી જુએ

(૪) ડાહ્યા અને મૂર્ખમા તફાવત શુ ?

ડાહ્યા અને મૂર્ખમા પહેલો તફાવત એ હોય છે કે ડાહ્યો મનુષ્ય પોતાની પ્રવૃત્તિ વિચારપૂર્વક યોજે છે, તેને વિચાર–પૂર્વક ચલાવે છે અને તેમા કોઇ વિઘ્ન આવે તો વિચાર શકિતનો ઉપયોગ કરીને તેને ઓળગી જાય છે, અને તેમ કરીને તે સફલતાને કે સિદ્ધિને વરે છે જ્યારે મૂર્ખ મનુષ્ય પોતાની પ્રવૃત્તિ વિચારપૂર્વક કરતો નથી, કદાચ વિચારપૂર્વક કરે છે તો તેને વિચારપૂર્વક ચલાવતો નથી, અને કદાચ વિચારપૂર્વક ચલાવે છે તો પણ તેમા વિઘ્નો આવતા ભય

જ્ઞાત થઈને તેને છોડી દે છે અને એ રીતે છેવટે નિષ્ફલતા કે નાશને વહોરી લે છે

ડાહ્યા અને મૂર્ખમા બીજો તફાવત એ હોય છે કે ડાહ્યો મનુષ્ય પોતાનુ હિત શેમા છે, તે તરત જ સમજી જાય છે અને કોઈ હિતસ્વી હિતના બે શબ્દો કહે તો તેના પર પૂરતુ ધ્યાન આપી તે પ્રમાણે વર્તવાનો પ્રયત્ન કરે છે જ્યારે મૂર્ખ મનુષ્ય પોતાનુ હિત શેમા છે, તે જલદી સમજી શકતો નથી અને કોઈ હિતસ્વી હિતના બે શબ્દો કહે તો તેના પર વિચાર કરવાને બદલે ઉલટો ચીડાય છે અને તેને જ દડ દેવા તૈયાર થાય છે આ બાબતમા સુઘરી અને વાનરનુ દૃષ્ટાંત સમજવા જેવુ છે

માહ માસના એક દિવસે સખ્ત ઠડી પડી તે વખતે ઠડીમાથી બચવા કેટલાક વાનરો ચણોઠીને અગ્નિના તણખા સમજીને એકઠા કરવા લાગ્યા અને તેનો ઢગલો કરીને તેની આસપાસ તાપતા હોય તેમ ટોળે વળીને બેઠા પણ એમ ચણોઠીથી ટાઢ થોડી જ ઊડે ? એટલે તેઓના શરીર થરથર ધ્રૂજતા હતા અને દાઢીઓ ડગડગતી હતી

આ જોઈને પાસેના વૃક્ષ પર બેઠેલી સુઘરીએ કહ્યુ –'અરે વાનરો ! તમે શરીરે તગડા છો અને ધારો તો સુદર મજાનુ ઘર બનાવી શકો તેમ છો ! જુઓ, હુ તમારા કરતા ઘણી જ નાની છુ, છતા કેવો સુદર માળો બનાવુ છુ કે જે મને ટાઢ, તાપ અને વરસાદમા એક સરખુ રક્ષણ આપે છે ! માટે આળસ તેમજ મૂરખવેડા છોડીને તમે એક સુદર ઘર બનાવો,

જેથી તમારે ટાઢ-તાપનુ આવુ દુ ખ સહન કરવુ પડે નહિ તમે જેનાથી તાપો છો તે અગ્નિકણ નથી પણ ચણોઠીના દાણા છે અને તેનાથી તમારી ટાઢ દૂર થવાની નથી '

આ શબ્દો સાભળીને એક વાનરે કહ્યુ –' અરે ! આ ચિબાવલી શુ કહે છે ? '

બીજાએ કહ્યુ –' એ આપણને આળસુ અને મૂરખ કહે છે '

ત્રીજાએ કહ્યુ –' એને પોતાની આવડતનુ અભિમાન થયુ છે, તે ગમે તેમ બટબટ બટબટ બોલે છે '

ચોથાએ કહ્યુ –' તો એની સાન જલદી ઠેકાણે લાવી દેવી જોઇએ. '

અને કેટલાક વાનરો જે ઝાડ પર સુઘરીએ માળો બાધ્યો હતો, તેના પર ચડી ગયા અને તે માળાઓને તોડી-ફોડીને નીચે વહી રહેલી નદીમા ફેકી દીધા

ડાહ્યા અને મૂર્ખ માણસો વચ્ચે ત્રીજો તફાવત એ હોય છે કે ડાહ્યા માણસો પોતાની આસપાસ બની રહેલા બનાવો પરથી ધડો લઇને પોતાના વિચારો અને વર્તનમા યોગ્ય ફેરફારો કરે છે, જ્યારે મૂર્ખ માણસો પોતાની આસપાસ શુ બની રહ્યુ છે, તે જોવા-જાણવાની દરકાર કરતા નથી અને કદાચ કરે છે તો પણ તેમાથી યોગ્ય ધડો લઇને પોતાના વિચારો કે વર્તનમા ફેરફાર કરતા નથી

મૃત્યુ, રોગ, અકસ્માત અને આફતોમાથી કેટલા મનુષ્યો ધડો લે છે ? હાર-જીત, સફલતા-નિષ્ફલતા અને યશ-અપ

યશના બનાવોમાથી કેટલા મનુષ્યો સાર ગ્રહણ કરે છે? એક સુખી-બીજો દુખી, એક શ્રીમત-બીજો ભિખારી અને એક શક્તિશાળી-બીજો મુફલિસ એ વિચિત્ર ઘટનામાથી કેટલા મનુષ્યો તત્ત્વને તારવે છે?

(૫) જીવનની મોટી ખોડ

ખરેખર! આપણા જીવનરૂપી ખાટલામા મોટી ખોડ એ જ છે કે તેમા 'વિચાર'રૂપી પાયો નથી પછી 'તત્ત્વ' સમજાય ક્યાથી અને 'ધર્મનો' સચય થાય ક્યાથી? એક કવિએ ઠીક જ કહ્યુ છે કે—

"बाल प्रायो रमणाऽऽसक्तस्तरुण प्रायो रमणीरक्त ।
वृद्ध॰ प्रायश्चिन्तामग्नस्तदहो ! धर्मे कोऽपि न लग्न ॥"

"મનુષ્ય જ્યારે બાલક હોય છે ત્યારે મોટા ભાગે રમતમા મશગૂલ રહે છે, જ્યારે યુવાન હોય છે ત્યારે મોટા ભાગે સ્ત્રીમા આસક્ત હોય છે અને જ્યારે વૃદ્ધ બને છે ત્યારે મોટા ભાગે વિવિધ પ્રકારની ચિતાઓમા મગ્ન હોય છે આ રીતે બાળક, યુવાન કે વૃદ્ધમાથી કોઈ પણ ધર્મના માર્ગમા જોડાયેલુ નથી!"

આ ખોડ ટાળવા માટે જ જ્ઞાની પુરુષોએ કહ્યુ છે કે—

"यथा बिन्दुनिपातेन, क्रमशः पूर्यते सर ।
स हेतु सर्वविद्याना, धर्मस्य च धनस्य च ॥"

"જેમ ટીપુ ટીપુ પડતા ક્રમશ સરોવર ભરાય છે, તેમ

ધીમે ધીમે વૃદ્ધિ પામતા સર્વ વિદ્યાઓનો, ધર્મનો અને ધનનો સંચય થાય છે '

" व्याकुलेनापि मनसा, धर्म कार्यो निरन्तरम् ।
मेढीवद्धोऽपि हि भ्राम्यन्, घासग्रास करोति गौ ॥"

" મન (અનેક પ્રકારની આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ ઓથી) વ્યાકુલ હોય તો પણ નિરંતર ધર્મ કરવો, કારણ કે ગળામા ડેરો નાખેલે હોય તો પણ જે ગાય ચરવા નીકળે છે અને ફરતી રહે છે, તે જ ઘાસચારો ખાઇ શકે છે "

(૬) સંસારનુ સ્વરૂપ

આમ છતા મનુષ્યો ધર્મથી વિમુખ બનીને મોજશોખ અને એશઆરામમા પોતાનુ જીવન વ્યતીત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ સંસારનુ સ્વરૂપ એવુ છે કે તેમા માનેલો મોજશોખ કે ઇચ્છેલો એશઆરામ ભોગવી શકાતો નથી જ્યા સંપત્તિ જલના તરંગ જેવી ચપળ હોય, જ્યા યૌવન ચાર દિનની ચાદની જેવુ અસ્થિર હોય અને જ્યા આયુષ્ય શરદ ઋતુના વાદળા જેવુ ક્ષણભંગુર હોય, ત્યા માનેલામા જ શોખ અને ઇચ્છેલા એશઆરામ ભોગવી શકાય ક્યાથી ? જો સંપત્તિ ચપળ હોવા છતા, યૌવન અસ્થિર હોવા છતા, તેમજ આયુષ્ય ક્ષણભંગુર હોવા છતા માનેલા મોજશોખ માણી શકાતા હોત અને ઇચ્છેલા એશઆરામ ભોગવી શકાતા હોત, તો છ ખંડ ધરતીના ધણીઓ અને વિપુલ સંપત્તિના સ્વામીઓ તેનો ત્યાગ કરીને ધર્મનુ શરણુ શા માટે શોધત ? એટલે મોજશોખ અને

એશઆરામ કરવાની કલ્પના તરંગી છે-ખ્વાબી છે અને તે કદી પણ ખાન-પાન કે ભોગવિલાસથી પૂર્ણ થતી નથી તેથી જ જ્ઞાની પુરુષોને કહેવું પડયું કે—

" सव्वं विलविअं गीअं, सव्वं नट्टं विडंवणा ।
सव्वे आभरणा भारा, सव्वे कामा दुहावहा ॥ "

'હે મનુષ્યો! તમે તાત્વિક દૃષ્ટિએ વિચાર કરશો તો જણાયા વિના નહિ રહે કે સર્વ પ્રકારનું ગીત વિલાપ તુલ્ય છે, સર્વ પ્રકારનું નૃત્ય વિડંબનારૂપ છે, સર્વ આભરણો ભાર સમાન છે અને સર્વ કામભોગો દુઃખને લાવનારા છે"

" तावचिअ मयलजणो, नेहं दरिसेइ जाव निअकज्जं ।
नियकज्जे सवित्ते, विरला नेहं पयट्टंति ॥ "

" ત્યાં સુધી જ બધા માણસો સ્નેહ દર્શાવે છે કે જ્યાં સુધી તેમને કોઈ પણ પ્રકારનું કાર્ય-કોઈ પણ પ્રકારનો સ્વાર્થ હોય છે એ કાર્ય પતુ-એ સ્વાર્થ સધાયો કે પછી સ્નેહ દર્શાવનારા વિરલ હોય છે તાત્પર્ય કે-સ્નેહમાં સુખ માણવાની કલ્પના એક પ્રકારની ઘેલછા અને તેનું અંતિમ પરિણામ દુઃખ સિવાય અન્ય કંઈ જ ન નથી "

" पुत्रो मे भ्राता मे स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे ।
इति कृत मेमेशब्दं पशुमिव मृत्युर्जनं हरति ॥ "

" મે પુત્ર-આ મારો પુત્ર છે, મે ભ્રાતા-આ મારો ભાઈ છે; મે સ્વજન-આ મારો સગો છે; મે ગૃહકલત્રવર્ગ-આ

મારા ઘરનો સ્ત્રીવર્ગ છે આમ પશુની જેમ ' મે મે ' શબ્દ કરી રહેલા મનુષ્યને મૃત્યુ આવીને ઉપાડી જાય છે

અને તે વખતે—

" द्रव्याणि तिष्ठन्ति गृहेषु नार्यो,
विश्रामभूमौ स्वजनः स्मशाने ।
देहश्चितायां परलोकमार्गे,
कर्मानुगो याति स एव जीव' ॥ "

" ધન અને દોલત ઘરમા પડ્યા રહે છે, માતા અને પત્ની, ભગિની અને ભોજાઇ વગેરે નારીવર્ગ વિસામા સુધી વળાવા આવે છે, પિતા અને પુત્રો, કાકા અને મામા, મિત્રો અને સુરબ્બીઓ વગેરે પુરુષવર્ગ સ્મશાનમા ઊભો રહી જાય છે, અને જે દેહને નાના પ્રકારના ખાનપાનથી પુષ્ટ કરવામા આવતો, ચદન અને અરગજા[પૂજાદ્રવ્ય]થી ચર્ચવામા આવતો તથા મણિ-મુક્તા અને સુવર્ણાલકારોથી શણગારવામા આવતો તે લાકડાની ચિતામા ખડકાય છે આ વખતે જીવ એકલો પોતાના કર્મોને સાથે લઇને પરલોકમા ગમન કરે છે "

માટે—

" त्यज दुर्जनससर्गं, भज साधुसमागमम् ।
कुरु पुण्यमहोरात्र, स्मर नित्यमनित्यताम् ॥ "

" હે બધુ ! તારે જો ખરેખર સુખી થવુ હોય તો જેઓ અવિચારી અને ઉદ્ધત સલાહ આપી અન્યના જીવન બરબાદ

એશઆરામ કરવાની કલ્પના તરંગી છે-ખ્વાબી છે અને તે કદી પણ ખાન-પાન કે ભોગવિલાસથી પૂર્ણ થતી નથી તેથી જ જ્ઞાની પુરુષોને કહેવું પડયું કે—

" सव्व विलविअं गीअं, सव्व नट्ट विडंबणा ।
सव्वे आभरणा भारा, सव्वे कामा दुहावहा ॥ "

'હે મનુષ્યો ! તમે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ વિચાર કરશો તો જણાયા વિના નહિ રહે કે સર્વે પ્રકારનું ગીત વિલાપ તુલ્ય છે, સર્વ પ્રકારનું નૃત્ય વિડંબનારૂપ છે, સર્વે આભરણો ભાર સમાન છે અને સર્વે કામભોગો દુઃખને લાવનારા છે "

" ताव्वचिअ सयलजणो, नेह दरिसेइ जाव निअकज्जं ।
नियकज्जे सन्निते, विरला नेह पवट्टति ॥ "

" ત્યાં સુધી જ બધા માણસો સ્નેહ દર્શાવે છે કે જ્યાં સુધી તેમને કોઈ પણ પ્રકારનું કાર્ય-કોઈ પણ પ્રકારનો સ્વાર્થ હોય છે એ કાર્ય પત્યુ-એ સ્વાર્થ સધાયો કે પછી સ્નેહ દર્શાવનારા વિરલ હોય છે તાત્પર્ય કે-સ્નેહમાં સુખ માનવાની કલ્પના એક પ્રકારની ઘેલછા અને તેનું અંતિમ પરિણામ દુઃખ સિવાય અન્ય કંઈ જ નથી "

" पुत्रो मे भ्राता मे स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे ।
इति कृत मेमेशब्द पशुमिव मृत्युर्जन हरति ॥ "

" મે પુત્ર-આ મારો પુત્ર છે, મે ભ્રાતા-આ મારો ભાઈ મે સ્વજન-આ મારો સગો છે, મે ગૃહકલત્રવર્ગ-આ

। मारा घरनो ओवर्ग छे आम पशुनी जेम 'मे मे' शब्द
। करी रहेला मनुष्यने मृत्यु आवीने उपाडी जाय छे

अने ते वखते—

" द्रव्याणि तिष्ठन्ति गृहेषु नार्यो,
विश्रामभूमौ स्वजनः स्मशाने ।
देहश्चितायां परलोकमार्गे,
कर्मानुगो याति स एव जीवः ॥ "

" धन अने दोलत घरमा पड्या रहे छे, माता अने पत्नी, भगिनी अने भोजाई वगेरे नारीवर्ग विसामा सुधी वळावा आवे छे, पिता अने पुत्रो, काका अने मामा, मित्रो अने मुरब्बीओ वगेरे पुरुषवर्ग स्मशानमा ऊभो रही जाय छे, अने जे देहने नाना प्रकारना खानपानथी पुष्ट करवामा आवतो, चदन अने अरगजा[पूजाद्रव्य]थी चर्चवामा आवतो तथा मणि-मुक्ता अने सुवर्णालंकारोथी शणगारवामा आवतो ते लाकडानी चितामा खडकाय छे आ वखते जीव एकलो पोताना कर्मोने साथे लईने परलोकमा गमन करे छे "

माटे—

" त्यज दुर्जनससर्गं, भज साधुसमागमम् ।
कुरु पुण्यमहोरात्र, स्मर नित्यमनित्यताम् ॥ "

" हे बधु ! तारे जो खरेखर सुखी थवु होय तो जेओ अविचारी अने उद्धत सलाह आपी अन्यना जीवन बरबाद

કરે છે તેવા દુર્જનોનો સસર્ગ છોડી દે, અને જેઓ અન્યનુ હિત કરવામા નિરતર તત્પર છે તેવા સાધુપુરુષોનો સમાગમ કર વળી તુ દુનિયાદારીની ખોટી ધમાલ છોડીને રાત્રિદિવસ ધર્મનુ આચરણ કર અને તે આચરણમા તારો ઉત્સાહ સદા ટકી રહે તે માટે ધન-દોલત, શરીર, યૌવન, આયુષ્ય અને કુટુબ-કબીલાની અનિત્યતાનુ સદાકાલ સ્મરણ કરતો રહે "

(૭) ધર્મની પ્રશસા

મહાપુરુષો ધર્મની પ્રશસા કરતા જણાવે છે કે—

" निर्दन्त करटी हयो गतजवश्चन्द्रो विना शर्वरी,
निर्गन्ध कुसुम सरो गतजल छायाविहीनस्तरु ।
रूप निर्लवण सुतो गतगुणश्चारित्रहीनो यति-
र्निर्देव भवन न राजति तथा धर्म विना मानव ॥ "

" દતૂશળ વિનાનો હાથી, ઝડપ વિનાનો ઘોડો, ચદ્ર વિનાની રાત્રિ, સુગધ વિનાનુ પુષ્પ, જલ વિનાનુ સરોવર, છાયા વિનાનુ વૃક્ષ, લાવણ્ય વિનાનુ રૂપ, ગુણ વિનાનો પુત્ર, ચારિત્ર વિનાનો સાધુ અને દેવ વિનાનુ ભવન શોભાને પામતા નથી, તેમ મનુષ્ય પણ ધર્મ વિના શોભાને પામતો નથી "

" राज्य निःसचिव गतप्रहरण सैन्य विनेत्र मुख,
वर्षा निर्जलदा धनी च कृपणो भोज्य तथाऽऽज्य विना ।
दु शीला दयिता सुहृन्निकृतिमान् राजा प्रतापोज्झित.,
शिष्यो भक्तिविवर्जितो न हि विना धर्म नरः शस्यते ॥ "

"મંત્રી વિનાનું રાજ્ય, શસ્ત્ર વિનાનું સૈન્ય, નેત્ર વિનાનું મોઢું, વરસાદ વિનાનું ચોમાસું, ઉદારતા વિનાનો ધનિક, ઘૃત વિનાનું ભોજન, શીલ વિનાની સ્ત્રી, સહૃદયતા વિનાનો મિત્ર, પ્રતાપ વિનાનો રાજા અને ભક્તિ વિનાનો શિષ્ય પ્રશંસાને પામતા નથી, તેમ પુરુષ પણ ધર્મ વિના પ્રશંસાને પામતો નથી"

"मुक्ततेजो यथा रत्नं, पुष्पं वा गन्धवर्जितम् ।
गतधर्मस्तथा प्राणी, नायात्यत्र महर्घताम् ॥"

"જેમ તેજ વિનાનું રત્ન અને ગંધ વિનાનું ફૂલ આદરને પાત્ર થતું નથી, તેમ આ જગતમાં ધર્મ વિનાનો મનુષ્ય મૂલ્ય વિનાનો ગણાય છે અર્થાત્ કશા આદરને પાત્ર થતો નથી"

"तोयेनेव सरः श्रियेव विभुता सेनेव सुस्वामिना,
जीवेनेव कलेवरं जलधरश्रेणीव वृष्टिश्रिया ।
प्रासादस्त्रिदशार्चयेव सरसत्वेनेव काव्यं प्रिया,
प्रेम्णेव प्रतिमामते न रहितो धर्मेण जंतुः क्वचित् ॥"

"જળવડે સરોવર, લક્ષ્મીવડે મોટાઇ, સેનાપતિવડે સેના, જીવવડે દેહ, વૃષ્ટિવડે મેઘ, દેવપૂજાવડે પ્રાસાદ (મંદિર), સુરસવડે કાવ્ય અને પ્રેમવડે પ્રિયતમા શોભે છે, પણ તેના વિના શોભતા નથી તે જ રીતે મનુષ્ય ધર્મવડે શોભે છે, પણ તેના વિના ક્યારે પણ શોભતો નથી"

તેમના મુખમાંથી આ શબ્દો ઘણા અનુભવ પછી નીકળ્યા છે કે –

"नागो भाति मदेन कं जलरुहैः पूर्णेन्दुना शर्वरी,
वाणी व्याकरणेन हंसमिथुनैर्नद्यः सभा पण्डितैः ।

शीलेन प्रमदाजवेन तुरगो नित्योत्सवैर्मन्दिर,
सत्पुत्रेण कुल नृपेण नगर लोकत्रय धार्मिकै ॥"

"મદજળથી હાથી, કમળોથી જળ, પૂર્ણ ચન્દ્રમાથી રાત્રિ વ્યાકરણથી વાણી, હ સયુગલોથી નદી, પડિતોથી સભા, શીલ પ્રમદા, વેગથી ઘોડો, નિત્યોત્સવથી મદિર, સત્પુત્રથી કુલ, રાજાથ નગર અને ધાર્મિક જનોથી ત્રણે લોક શોભા પામે છે

"व्यसनशतगतानां क्लेशरोगातुराणां,
मरणभयहतानां दु खशोकार्दितानाम् ।
जगति बहुविधानां व्याकुलानां जनानां,
शरणमशरणानां नित्यमेको हि धर्म. ॥"

"સેકડો કષ્ટને પામેલા, કલેશ અને રોગથી પીડા મરણના ભયથી હતાશ થયેલા, દુખ અને શોકથી રીબા એમ બહુ બહુ રીતે વ્યાકુલ થયેલા આ જગત્ના અસહ મનુષ્યોને એક ધર્મ જ નિત્ય શરણભૂત છે"

(૮) ધર્મની ઉપાદેયતા

તેથી—

"उपादेयश्च ससारे, धर्म एव बुधैः मदा ।
विशुद्धो मुक्तये सर्व, यतोऽन्यद् दुःखकारणम् ॥"

સુજ્ઞજનોએ આ સસારમા વિશુદ્ધ ધર્મને મુક્તિને કા ગ્રહણ કરવો ઘટે છે, કારણ કે તેનાથી ભિન્ન-અધર્મ દુ કારણ છે

(૯) ધર્મનુ ફલ

ખરેખર !

" धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्बलं,
धर्मेणैव भवन्ति निर्मलयशो विद्यार्थसंपत्तयः ।
कान्ताराच्च महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते,
धर्मः सम्यगुपासितो भवति हि स्वर्गापवर्गप्रदः ॥"

ધર્મના યોગ્ય આરાધનથી ઉંચા કુલમા જન્મ થાય છે, પાચે ઇંદ્રિયોની પૂર્ણતા પ્રાપ્ત થાય છે, સૌભાગ્ય, આયુષ્ય અને બલની પ્રાપ્તિ થાય છે ધર્મના આરાધનથી જ નિર્મલ યશની તથા વિદ્યા અને અર્થની સપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તે જ રીતે ધર્મનુ આરાધન ઘોર જગલમા અને મહાન ભયો ઉપસ્થિત થયે તેના આરાધકનુ રક્ષણ કરે છે ખરેખર ! આવા ધર્મની આરાધના જો સમ્યક્ પ્રકારે કરવામા આવે તો તે સ્વર્ગ અને મોક્ષનુ સુખ આપી શકે છે "

" निपानमिव मण्डूकाः, सरः पूर्णमिवाण्डजाः ।
शुभकर्माणमायान्ति, विवशाः सर्वसंपदः ॥ "

જેમ તળાવ ભરેલુ હોય ત્યા દેડકાઓ આવે છે અને સરોવર ભરેલુ હોય ત્યા પક્ષીઓ આવે છે, તેમ જ્યા શુભ કર્મોનો સચય હોય છે ત્યા સર્વ સપત્તિઓ વિવશ થઇને આવે છે

(૧૦) નીતિકારોનો મત

ધર્મનું મહત્ત્વ ત્યાગી–વિરાગી મહાત્માઓએ જ ગાયું છે એમ નથી, નીતિકારોએ પણ ગાયું છે તેઓ કહે છે કે—

" दीपो हन्ति तमस्तोम, रसो रोगमहामरम् ।
सुधाबिन्दुर्विषावेग, धर्मः पापमरंस्तथा ॥ "

દીવો અન્ધકારના સમૂહનો નાશ કરે છે, રસાયણ રોગના સમૂહનો નાશ કરે છે અને અમૃતબિન્દુ વિષના વેગનો નાશ કરે છે તે જ રીતે ધર્મ પાપના સમૂહનો નાશ કરે છે

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે–વિશ્વમા શાંતિ સ્થાપવી હોય, રાજ્યમા આબાદી આણવી હોય, સમાજમા સુવ્યવસ્થા સ્થાપવી હોય અને મનુષ્ય માત્રમા કર્ત્તવ્યપરાયણતા અને સદાચારની ભાવના પેદા કરવી હોય તો તે કામ ધર્મદ્વારા જ થઈ શકે છે

આ વાતની પ્રતીતિ આધુનિક જગત્‌ની પરિસ્થિતિ પર એક આછો દૃષ્ટિપાત કરવાથી તરત જ થઈ શકશે

(૧૧) વિશ્વશાંતિનો આધાર ધર્મ છે

સને ૧૯૧૪ મા પહેલું વિશ્વયુદ્ધ ફાટી નીકળ્યું તેણે કેટલાયે દેશોની ક્ષયકર તારાજી કરી અને જગત્‌ભરમા અશાંતિની આગ ફેલાવી દીધી આ આગમાથી જગત્‌ને ઉગારી લેવા માટે વિશ્વના સમર્થ મુત્સદ્દીઓ બહાર પડ્યા અને તેમણે 'લીગ ઑફ નેશન્સ'ની સ્થાપના કરી, પરંતુ તેનું પરિણામ

शु आव्यु ? शातिनी स्थापनाना नामे तेमणे मुसद्दीगीरीना जे दावो खेल्या, तेणे शातिने दूर हडसेली दीधी अने बीजु विश्वयुद्ध फाटी नीकळ्यु के जे स्वरूप अने प्रकारमा पहेला विश्वयुद्ध करता अनेकगणु खतरनाक हतु परिणामे लाखो निर्दोष प्राणीओ तथा मनुष्योनो सहार थयो, अनेक देशो बरबाद थया अने क्रोडो मनुष्यो कढगी हालतमा मूकाई गया अने तेनु सहुथी वधारे खराब परिणाम तो ए आव्यु के– असाधारण आर्थिक असमानता उत्पन्न थई, जेणे लोकोना नैतिक जीवनने पायामाथी हचमचावी नाख्यु आ विषम स्थितिनु निवारण करवा माटे जगत्ना मुसद्दीओ फरी बहार पडया अने अमेरिकानी आगेवानी नीचे यु नो (U N O) नामनी एक नवी सस्था स्थापन करी आ मस्थानु ध्येय जगत्मा शाति जाळवी राखवानु छे पण जे रगढग अने कार्यपद्धतिथी ते पोतानु गाडु गबडाव्ये जाय छे, ते जोता एनु भावी लीग ऑफ नेशन्सथी जराये उज्जवल जणातु नथी आ मस्था आगळ आज सुधीमा जुदा जुदा राष्ट्रोने लगता अनेक कूट प्रश्नो रजू थया छे, परतु तेणे तेमाना एकनो पण सफल उकेल कर्यो नथी अने ते करी शके तेवो सभव पण नथी ज्या निखालस मत्रणाओनु स्थान मेली मुसद्दीगीरी लई रही होय, ज्या भ्रातृभाव अने बधुत्वना स्थाने स्वार्थपरायणता छवाई गई होय अने ज्या सहुना समान हक्कोनो स्वीकार करवाने बदले पोतपोताना सुख तरफ ज कोळियो वळी रह्यो होय, त्या कोई पण प्रश्ननो साचो उकेल थाय ज क्याथी ? अने वधारे अजायबीनी वात तो ए छे के–आ मुसद्दी लोको

જગતમા શાતિ સ્થાપવા માટે જીવલેણ શસ્ત્રો ઉત્પન્ન કરી રહ્યા છે તથા તેને વધારે કાતિલ બનાવવા માટે ક્રોડો રૂપીઆનો વ્યય વિના સંકોચે કરી રહ્યા છે

અહીં વિચારણીય પ્રશ્ન એટલો જ છે કે-વધારે મજબૂત ટેન્કો, વધારે ઝડપી વિમાનો, વધારે ઝેરી ગેસો, વધારે કાતિલ બોમ્બો, અતિ ત્વરાથી મૃત્યુને નજીક લાવનારા સાધનો અને 'शठं प्रति शाठ्यं कुर्यात्' ની કુટિલ નીતિ આ જગતમા કદી પણ શાતિ સ્થાપી શકે ખરી ? આપણો રોજીંદો અનુભવ એ વાતનો સાફ ઈનકાર ભણે છે આપણે જોઈએ છીએ કે ગાળ સામી ગાળ દેતા મુક્કાબાજીનો પ્રસગ આવે છે, મુક્કાબાજી માથી લાઠીઓ ઉચકાય છે, અને લાઠીઓ ઉચકાતા ધારિયા તથા તરવારો રજૂ થાય છે, તેમજ પીસ્તોલ-તમચાઓ તકાય છે તેમા ધારિયા-તરવારે એક વાર કોઈનુ લોહી ચાખ્યુ કે પીસ્તોલ-તમચાએ એક વાર કોઈની છાતી ગોળીથી વીંધી નાખી કે એની અદાવત આગળ વધતી પેઢીઓ સુધી પહોંચે છે. એટલે ગાળની સામે ગાળ ન દેવી, એ જ સર્વ અનિષ્ટો રોકવાનો સરલ અને સચોટ ઉપાય છે તેથી જ સુધર્મના સૂત્રધારોએ બુલંદ ઘોષણા કરીને કહ્યુ છે કે—

અવેરે જ શમે વેર, ન શમે વેર વેરથી

તાત્પર્ય કે-વધારે મજબૂત ટેન્કોથી, વધારે ઝડપી વિમાનોથી, વધારે ઝેરી ગેસોથી, વધારે કાતિલ બોમ્બોથી અને વધારે ત્વરાથી મૃત્યુને નજીક આણનારા સાધનોથી તેમ જ વધારે કુટિલ મુસદ્દાગીરીથી જગતમા શાતિ જાળવી રાખવા

જે જાહેરાત આ મુસદ્દીઓ કરી રહ્યા છે, તે એક જાતની ભય-કર પ્રતારણા(છેતરપીંડી) છે અને તેનો આખરી અંજામ અતિ બૂરો છે જો બગલાઓનો સમૂહ માછલીઓને પકડવાની લાલચ રોકી શકે, જો બીલાડીઓનું ગોણ ઉંદરો પ્રત્યે સ્હેમ દીની બતાવવામા સફલ થાય અને જો વાઘોનુ વૃદ હરણ તથા સસલા સાથે સમાન કક્ષાની મિત્રતા કેળવી શકે તો જ મુસદ્દીઓની આ જમાત જગતમા શાતિનો સ્થાપના કરી શકે તાત્પર્ય કે-આ જગત્મા શાતિ સ્થાપવાનુ કાર્ય તેમના સ્વ ભાવથી વિરુદ્ધ છે અને તેમના ગજા બહારનુ પણ છે, તેથી કોઈ પણ કાળે તેઓ આ જગત્મા શાતિ સ્થાપી શકવાના નથી એ કાર્ય તો ધર્માત્માઓદ્વારા જ થઈ શકે કે જેમના દિલમા દયાનો દીવડો સદા જળહળી રહ્યો છે, જેમના અતરમાથી સર્વ પ્રકારનો સ્વાર્થ સદાને માટે ભૂસાઈ ગયો છે અને જેમનુ હૃદય ન્યાય અને નીતિની ભાવનાથી ભરપૂર છે ઇતિહાસ એ વાત પોકારીને કહે છે કે-આ જગતમા શાતિ સ્થાપવાનુ કાર્ય કોઇએ પણ કર્યું હોય તો તે ધર્મની ચિરાગ પ્રકટાવનારા ધર્મ-નાયકોએ કર્યું છે તેમના પગલે ચાલનારા સાધુ-સતોએ જ કર્યું છે

(૧૨) રાજ્યની આબાદીનો આધાર ધર્મ છે

રાજ્યના તત્રો એક વાર રાજાઓદ્વારા ચાલતા હતા, પણ તેમણે અધર્મનુ આચરણ કર્યું, ન્યાયને નેવે મૂક્યો અને સ્વાર્થસાધનામા તત્પરતા બતાવી આથી તેમના હાથમાથી સત્તા છીનવાઈ ગઈ હવે એ તત્રનો દોર રાજકીય પક્ષોએ

હાથમા લીધો છે તેઓ પ્રજાને જણાવે છે કે 'અમે તમારા
જ બધુઓ છીએ અને તમારા હિતની સતત ચિતા કરીએ
છીએ, માટે અમને જ મત આપો અને અમને જ ધારાસભા
ઓમા ચૂટી કાઢો અમે ત્યા બેસીને એવા કાયદાઓ ઘડીશુ
કે જેથી તમને પારાવાર લાભ થશે અને તમારી સર્વ પ્રકારે
ઉન્નતિ થશે ' તેમના આ વચનોમા વિશ્વાસ રાખીને પ્રજ
તેમને મત આપે છે અને ચૂટીને ધારાસભાઓમા મોકલે છે
જ્યા તેઓ બહુમતીમા આવતા પોતાનુ પ્રધાનમડળ રચે
અને દેશનો કારભાર પોતાને હસ્તક લે છે આથી પ્રજ
આનદમા આવી જાય છે અને પોતાની ઉન્નતિ શીઘ્ર થશે એવ
આશામા દિવસો પસાર કરવા લાગે છે પણ ઉન્નતિ જલ
આવતી નથી, તે વખતે પ્રજા તેમને પૂછવા લાગે છે કે 'આ
કારણ શુ ?' ત્યારે તે કુશલ રાજદ્વારી પુરુષો જવાબ આ
છે કે 'ધીરજ ધરો એમ ઉતાવળે આબા પાકે નહિ ' આ
લોકો ધીરજ ધરવાનુ અને થોડો વખત રાહ જોવાનુ પસ
કરે છે, તેમ છતા ઉન્નતિના દર્શન થતા નથી, એટલે તેમ
ફરી પૂછે છે કે 'ઓ મહાનુભાવો ! અમારી ઉન્નતિ હ
સુધી કેમ થતી નથી ?'

એ પ્રશ્નના ઉત્તરમા રાજદ્વારી પુરુષો કહે છે કે 'અ
કઇ નવરા બેસી રહેતા નથી તમારા હિત માટે રાતદિ
ચિતા કરીએ છીએ, માટે થોભો અને રાહ જુઓ ' પર
લોકોની સ્થિતિ સુધરવાને બદલે દિન-પ્રતિદિન બગડતી
છે અને તેમની હાલાકીમા વધારો થાય છે, ત્યારે તેઓ પો
ફરીને પૂછે છે કે 'ઓ દેશનાયકો ! આમ કેમ ? ક્યા ગ